FİNANS - POLİTİK &
EKONOMİK YORUMLAR

HAZİRAN 2004 • YIL 41 • SAYI 483 • 5.000.000.- LİRA
www.ekonomikyorumlar.com

Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlıktan Sürdürülebilir Büyümeye Geçişte IMF Politikalarının Etkinliği
Doç. Dr. Kemal ÇELEBİ

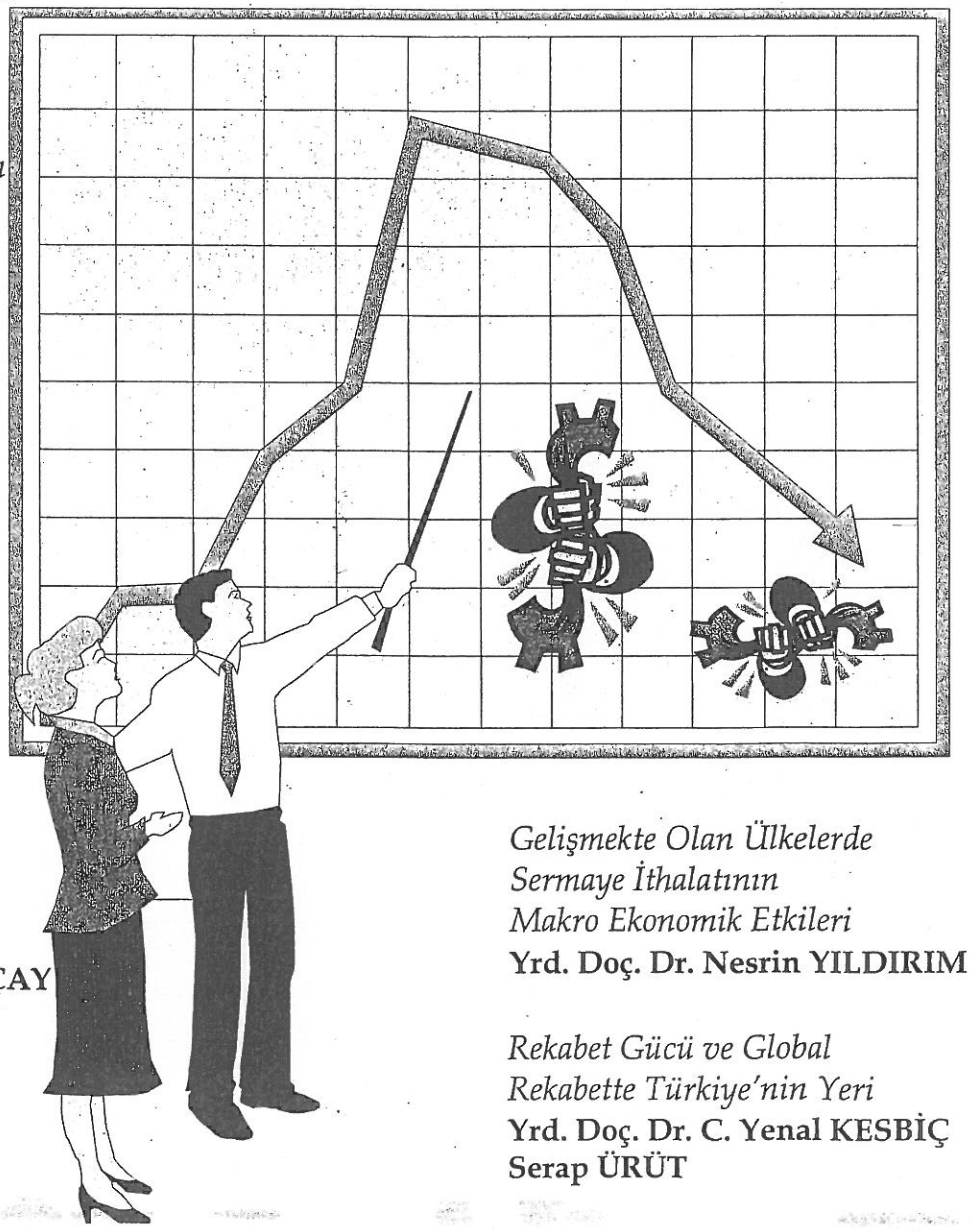
Vergi Afları, Vergiye Uyum ve Türkiye Uygulamaları
Fatih SARAÇOĞLU

Terör ve Ekonomi Üzerine
Doç. Dr. Nalan GÜREL

Laleli Piyasası, Bavul Ticareti ve Geleceği
Yrd. Doç. Dr. Harun BAL

Regülasyon Ekonomisi Nereye Gidiyor
Dr. Fuat OĞUZ

Asya Krizinde Türev Enstrümanlarının Rolü
Yrd. Doç. Dr. Yücel AYRIÇAY

Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye İthalatının Makro Ekonomik Etkileri
Yrd. Doç. Dr. Nesrin YILDIRIM

Rekabet Gücü ve Global Rekabette Türkiye'nin Yeri
Yrd. Doç. Dr. C. Yenal KESBİÇ
Serap ÜRÜT

FİNANS - POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR

http: //www.ekonomikyorumlar.com e-mail:ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com

HAZİRAN 2004 • YIL: 41 • SAYI: 483 • 5.000.000.- LİRA (KDV DAHİL)

Ekonomik Mali Yayınlar San. Ve Tic. A.Ş. Adına İmtiyaz Sahibi
DR. NESRİN NAS

Genel Yayın Yönetmeni
PINAR TÜRENÇ

Yazı İşleri Müdürü
MUSTAFA BARIŞ

Danışma Kurulu Başkanı
ALİ İHSAN KARACAN

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat ❐ Dr. Öztin Akgüç ❐ Prof. Dr. Erdoğan Alkin ❐ Prof. Dr. Mehmet Altan ❐ Tevfik Altınok ❐ Yılmaz Argüden ❐ Beyhan Aslan ❐ Uğur Bayar ❐ Afa Boran ❐ Prof. Dr. Ünal Bozkurt ❐ Yavuz Canevi ❐ Ege Cansen ❐ Dr. Doğan Cansızlar ❐ Bülend Çorapçı ❐ Necdet Durakbaşa ❐ A. Aydın Dündar ❐ Dr. A. Mahfi Eğilmez ❐ Orhan Emirdağ ❐ Gazi Erçel ❐ Dr. Zeynel Abidin Erdem ❐ Meral Gezgin Eriş ❐ Dr. Deniz Gökçe ❐ Prof. Dr. Cumhur Ferman ❐ Zeki Gündüz ❐ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel ❐ M. Akif Hamzaçebi ❐ Avni Hedili ❐ Erhan Işıl ❐ Prof. Dr. Haluk A. Kabaalioğlu ❐ Ali İhsan Karacan ❐ Kemal Kurdaş ❐ Korhan Kurdoğlu ❐ Adnan Nas ❐ Ergin Neng ❐ Sezai Onaral ❐ Prof. Dr. Suat Oktar ❐ Tuncay Özilhan ❐ Ersin Özince ❐ Ertuğrul İhsan Özol ❐ Prof. Dr. Merih Paya ❐ Adnan Polat ❐ M. Faruk Sabuncu ❐ Prof. Dr. Hülya Talu ❐ Prof. Dr. M. Şükrü Tekbaş ❐ Dr. Ali Tekin ❐ Dr. Turgut Telman ❐ Yaman Törüner ❐ Cihan Turper ❐ Doç. Dr. Ali Ulusoy ❐ Ahmet Yüzbaşıoğlu ❐ Prof. Dr. T. Güngör Uras

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç ❐ Prof. Dr. Erdoğan Alkin ❐ Zeki Gündüz ❐ Prof. Dr. Seyfettin Gürsel ❐ Adnan Nas ❐ Prof. Dr. Merih Paya ❐ Prof. Dr. T. Güngör Uras

BU SAYIDA

Okurlara Mektup
Nihayet TÜFE'de Tek Hane Ama 3

DOÇ. DR. A. KEMAL ÇELEBİ
Türkiye'de Ekonomik İstikrarsızlıktan Sürdürülebilir Büyümeye Geçişte IMF Politikalarının Rolü 5

FATİH SARAÇOĞLU
Vergi Afları, Vergiye Uyum ve Türkiye Uygulamaları 26

YRD. DOÇ. DR. HARUN BAL
Laleli Piyasası, Bavul Ticareti ve Geleceği 34

DOÇ. DR. NALAN GÜREL
Terör ve Ekonomi Üzerine 50

YRD. DOÇ. DR. C. YENAL KESBİÇ
SERAP ÜRÜT
Rekabet Gücü ve Global Rekabette Türkiye'nin Yeri 56

YRD. DOÇ. DR. NESRİN YILDIRIM
Gelişmekte Olan Ülkelerde Sermaye İthalatının Makro Ekonomik Etkileri 71

DR. FUAT OĞUZ
Regülasyon Ekonomisi Nereye Gidiyor? 75

YRD. DOÇ. DR. YÜCEL AYRIÇAY
Asya Krizinde Türev Enstrümanlarının Rolü 80

Rakamların Dili
Ekonomik Göstergeler 94

İdare Yeri: Binbirdirek Mah. Suterazisi Sokak. No.6/2; 34400 Sultanahmet - İSTANBUL **Tel:** (0212) 518 17 32 - 516 11 45 **Faks:** (0212) 518 66 43 **http://** www.ekonomikyorumlar.com **e-mail:** ekonomikyorumlar@ekonomikyorumlar.com **Açıklama:** Dergideki yazılar kaynak göstermek koşuluyla alınabilir. Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler, yazarlarına aittir. Yayınlanacak yazılar hakem denetiminden geçer. Yayınlamak amacıyla gönderilen yazıların iki nüsha olarak (mümkünse bilgisayar disketi ve bir resim ile birlikte) ulaştırılmasını rica ederiz. **2004 Yılı Abone Bedeli (KDV Dahil):** 60.000.000.-TL. **Öğrencilere:** 42.000.000.-TL. **Banka Hesap Numaraları (İstanbul):** Akbank Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 35875-4, Garanti Bankası Nuruosmaniye Şubesi Hesap No: 6299897, İş Bankası Cağaloğlu Şubesi Hesap No: 530979, Yapı Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi Hesap No: 1035572-7 **Kapak - Sayfa Tasarımı ve Dizgi:** Ekonomik Yorumlar **Baskı ve Cilt:** Kurtiş Matbaacılık, Tel: (0212) 518 11 28 **Baskı Tarihi:** 7 Haziran 2004 **Genel Dağıtım:** DPP ve Dünya Süper Dağıtım

İnceleme

YRD. DOÇ. DR. HARUN BAL
Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

Laleli Piyasası, Bavul Ticareti ve Geleceği

Bavul ticareti, kayıt dışı gerçekleşiyor olması nedeniyle formel uluslararası ticaretten ayrılmaktadır. Kayıt dışılık sadece ticaretin şeklinde olmayıp, aynı zamanda Laleli piyasası örneğinde olduğu gibi üretim merkezlerinde ve bu malların pazarlandığı birincil mekanlar olan büyük pazarlarda da karşımıza çıkmaktadır. Bu ticaret şeklinin doğuşu ve gelişimini belirleyen pek çok unsur var olup, bunlar günümüzde de varlığını korumayı sürdürmektedir. Bu faktörler geçerli olmaya devam ettiği müddetçe bavul ticaretinin gelecekte de devam edebileceği rahatlıkla ifade edilebilir. Dolayısıyla, başta Rusya Federasyonu olmak üzere bazı geçiş ekonomilerinin bavul ticaretini sonlandırmak için atmayı planladıkları adımların kısa ve orta vadede beklenilen başarıyı sağlamaları çok zor gözükmektedir. Bavul ticaretinin en önemli partnerlerinden birisi olarak Türkiye ekonomisi ve dış ticareti ise, bu süreçten önümüzdeki yıllarda da geniş ölçekte pay almaya devam edebilecektir. Bu konuda Türk girişimcilerine düşen en önemli görev ise, söz konusu pazarlara yönelik aktif stratejiler geliştirmek başta olmak üzere, ikili ilişkilerin arttırılmasından geçmektedir.

1- Giriş

Bavul ticareti bir uluslararası mal ticareti şeklidir. Hemen her ekonomide ve her dönemde ihmal edilebilir büyüklükler şeklinde karşımıza çıkabilen bavul ticaretinin dikkat çeker bir hal alması ancak geçiş ekonomilerinin ortaya çıkışı ile beraber olmuştur. Başlangıçta geçici bir durum olarak değerlendirilen ve zamanla küçülüp, giderek ortadan kalkması beklenilen bavul ticareti, aradan geçen önemli bir zaman dilimine karşın varlığını sürdürmekte ve giderek daha organize bir hal almaktadır. Bavul ticareti, en önemli partnerlerinden birisi olarak Türkiye ekonomisi ve ihracatı için de

1990'lı yılların başlarından itibaren yükselişe geçen önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde Laleli piyasası olarak ta adlandırılan bavul ticaretinin ilk kez veri elde edilmeye başlanılan 1996 yılından 2003 yılı Ağustos ayına kadar olan dönemde toplam değer olarak Merkez Bankası tahminleriyle 33.07 milyar dolara ulaşmış olması bu durumun en önemli göstergesidir. Kayıtlı ihracata olan oranı bağlamında da (ortalama olarak % 14.5) önemli bir büyüklük oluşturan bavul ticareti bu önemini korumayı sürdürmektedir.

Rusya krizinin ardından pek çok geçiş ekonomisinde uygulanmaya başlanılan kısıtlamalar çerçevesinde bavul ticaretinin ortadan kalkacağına ilişkin olarak ortaya atılan iddialar geçerliliklerini hızla kaybetmişlerdir. Ancak, başta Rusya Federasyonu olmak üzere bazı geçiş ekonomilerinin bavul ticaretini engellemeye yönelik girişimleri sık aralıklarla bavul ticaretini yeterince anlayamayan çevrelerde bu yöndeki endişelerin tekrarlanmasına neden olmaktadır. Örneğin, Rusya Federasyonunun 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren bavul ticaretine yönelik yeni tedbirleri yürürlüğe koyacağını ilan etmesi ile beraber benzeri endişelerin yeniden ve yüksek sesle ifade edilmeye başlandığı görülmektedir. Çalışmamız, bavul ticaretinin içeriğini, önemini, endişelerin geçerliliğini ve geleceğe yönelik olası gelişmeleri bavul ticaretinin geçiş ülkelerindeki merkezi üsleri olan büyük toptancı pazarlar ve Türkiye'de Laleli piyasası çerçevesinde talep ve arz eksenlerinde irdelemektedir.

2- Bir Uluslararası Mal Ticareti Şekli Olarak Bavul Ticareti

Bavul ticareti basit haliyle bir uluslararası mal ticareti şekli olup, ülkelerarası seyahatlerde bireysel ihtiyaç olarak değerlendirilen bazı malların belirli değer ve miktardaki kısmının gümrük vergi ve kısıtlamalarından muaf tutulmuş olması ve ülkelerarası fiyat farklılıklarından doğmuştur. Ülkelerarası fiyat farklılıklarının gerekçesi ise faktör donatımı, vergi oranı ve uygulama farklılıkları, üretim maliyetleri, ölçek ekonomileri ve düzenleyici kısıtlamalar gibi bir çok faktöre bağlıdır. Bavul ticaretinin resmi kayıtlara tabi olmaksızın ve ticari amaçlar çerçevesinde gerçekleştirilmesi ise, bu ticareti aynı zamanda bir uluslararası kayıt dışı ekonomik faaliyet haline dönüştürmektedir (Bkz. Bal, 2003). Bavul ticareti özel birer dış ticaret rejimi türü olarak sınır ve kıyı ticaretlerine benzemekle birlikte kısmen veya tamamen kayıt dışı olması boyutuyla bunlardan ayrılmaktadır. Bavul ticaretindeki kayıt dışılık mekanizması genellikle çift taraflı bir durum olup, ticarete konu olan ürünlerin üretimi ve pazarlanması kısmen veya tamamen kayıt dışı kalabilmektedir. Tekstil ve konfeksiyon ürünleri, ayakkabılar, deri mamulleri, elektrikli ve elektronik araçlar, oyuncaklar, süs ve hediyelik eşyalar, gıda maddeleri, alkollü içecekler, sigara, tütün vb. mamuller, temizlik ürünleri, kozmetik ve yapı malzemesi ürünleri gibi tüketim maddeleri bavul ticaretine yaygın olarak konu olan ürünler için verilebilecek bazı örneklerdir.

Bavul ticareti geçmişten günümüze belirli boyutları aşmaksızın tüm ülkelerde az veya çok olarak karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Yükseker, 2003). Özellikle sık aralıklarla uluslararası seyahatlere çıkanlar ile bu işi kısmen dahi olsa bir meslek haline getirmiş bazı bireyler dünyanın hemen her ülkesinde geçmişten günümüze bavul ticareti yapmışlardır. Uluslararası mal ticareti istatistiklerinin kısmen veya tamamen kapsamı dışında kalan bu tür bir ticaretin ihmal edilir derecede küçük olması söz konusu ticaret şeklinin genellikle göz ardı edilmesine yol açmıştır.

Bavul ticaretinin boyutlarının dikkate alınır olması yeni bir olgu olup, Sosyalist bloğun dağılmasının ardından kapitalist sistemle tanışan ülkelerle (geçiş ülkeleri), genellikle piyasa ekonomisinden uzak içe kapanık otoriter ülkelerin kısmen dahi olsa dışa açılmaya başlamalarıyla birlikte dikkat çeker bir hal almıştır. Bu türden gelişmeler ise yaygın ola-

rak özellikle 1980'li yılların ikinci yarısından sonra karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, 1980'li yılların sonlarıyla birlikte başlayan bu süreçte başta geçiş ekonomileri olmak üzere değişik ekonomilerde bavul ticaretinin hızla önemli rakamlara ulaşması konuyu gündeme taşımıştır. Uluslararası kurumların ve bu çerçevede IMF'nin bavul ticaretinin boyutlarının hızlı yükselişini keşfetmesi ise 1993 yılında Moskova'ya gelen bir misyonun ziyaretleri sırasında olmuştur (IMF, 1998, s.5).

3- Bavul Ticaretinin Tarafları ve Yükseliş Mekanizması

Bavul ticaretinin ortaya çıkışındaki önemli faktörler arasında Geçiş ekonomilerinde başlangıç dönemlerinde yaşanan üretim ve gelir seviyelerindeki şok gerilemeler ve bunun neden olduğu işsizlik, yoksulluk, reel ücretlerdeki şok gerilemeler, yurtiçi ürün arzındaki şok daralmalar, tüketim maddeleri üretiminin zayıflığı ve benzeri ilave sorunlar gösterilebilir. Nitekim, bu ülkelerde halen nitelikli emeğin bolluğuna karşın işsizlik oranları çok yüksek ve var olan reel ücret seviyeleri de pek çoğunda aylık olarak 10-100 dolar arasında değişmektedir (Bkz. Tablo 1). Reel ücretlerdeki düşüklük özellikle kamu sektörlerinde görevli memurlar ile nitelikli personel olarak ifade edilebilecek öğretmen, avukat, uzman, öğretim üyesi, doktor, hemşire, mühendis, polis gibi meslek mensuplarında da geçerlidir. Nitekim bu ülkelerde sahip oldukları meslekler yerine ticaret, taksi şoförlüğü, garsonluk veya kuaför işletmecisi ya da benzeri işler yapmak için görevlerinden ayrılan pek çok kamu görevlisi bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu görevlerinden ayrılan pek çok kişi diğer işlerin yanı sıra bavul ticaretini de bir çıkış hatta tek alternatif olarak görmüşlerdir. Yükseker (2003) tarafından yapılan anket çalışmasında Laleli piyasasında bavul ticareti yapan 168 kişiye sorulan "Mesleğiniz Nedir" sorusuna verilen cevapta bu durumu teyit etmektedir.

Geçiş ekonomilerinde 1990'lı yıllarda yaşanan üretim seviyelerindeki şok gerilemelerin çeşitli sebepleri vardır. Ancak bunlardan en önemlisi, sosyalist sistem döneminde üye ülkelerin birbirlerine son derece bağımlı bir üretim yapısının merkezi planlama tarafından tesis edilmesiydi ve bu bağımlılık birliğin dağılmasıyla birlikte üretim zincirlerinin aniden kırılmasına neden olmuştu (Bkz. Koichuev, 2001, 2002).

Tablo 1: BDT-CIS Ülkelerinde Dolar Cinsinden Aylık Ortalama Ücretler (1995-1999)

	1995	1996	1997	1998	1999
Ermenistan	15.8	22.0	23.8	30.8	34.2
Azerbeycan	13.3	19.9	30.6	43.2	46.0
B.Rusya	65.1	90.6	86.2	100.1	70.2
Estonya	207.2	247.9	257.4	291.3	300.9
Gürcistan	7.6	18.0	27.4	31.1	33.0
Kazakistan	78.3	100.9	114.3	124.4	92.3
Kırgızistan	36.1	38.8	36.2	37.4	24.7
Letonya	129.0	172.2	213.0	255.6	268.7
Litvanya	169.8	179.1	206.6	226.1	241.0
Moldovya	31.9	40.8	47.2	46.9	28.5
Rusya	106.4	157.2	166.8	114.2	64.2
Tacikistan	5.9	9.0	8.9	11.3	10.0
Türkmenistan	4.8	14.6	34.0	51.3	61.8
Ukrayna	50.6	75.3	83.9	64.4	40.7
Özbekistan	36.0	53.8	55.7	57.3	66.3

Kaynak: IMF Staff Country Report, 2000.

Diğer önemli bir sebep ise Sosyalist dönemde üretim miktarına dahil edilen fakat gerçekte ekonomik değeri olmayan askeri ve diğer bazı ekonomik olarak faydasız faaliyetlerin üretiminin durması veya şok gerilemeler göstermesidir. Bu durum özellikle reform sürecini başlangıçta çok hızlı tutmaya çalışmış Geçiş ekonomilerinde daha uç seviyelerde yaşanmıştır (Shleifer ve Treisman, 2003,s. 12).

Ekonomik yapılardaki bu genel çöküş 1990'lı yılların ikinci yarısına kadar devam etmiş ve ancak bu tarihlerden sonra söz konusu ekonomilerde farklı oranlarda olmak üzere yeniden bir üretim artışı yaşanmaya başlayabilmiştir. Üretim artışlarının yeniden başlamasına rağmen pek çok geçiş ekonomisinde üretim düzeyleri 1990 öncesi değerlerin gerisindedir. Fischer ve Sahay (2000) tarafından yapılan bir çalışmaya göre üretim düzeyi 1989:100 olarak baz alındığında Geçiş ekonomilerinin en yüksek performansına sahip Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için bu değer 1999 yılında 92 olurken, diğer eski SSCB ülkelerinde ise sadece 56.5'e karşılık gelmektedir. Geçiş ekonomilerinde üretim ve büyüme düzeylerindeki bu farklılık ise ayrıca dikkat çekicidir. Ülkeler arasındaki farklılıkların nedeni başlangıç koşulları, Geçiş stratejileri, dış yardım, doğrudan yabancı sermaye girişi ve reform (liberalleşme) seviyelerine bağlanmaktadır. Ancak, bu faktörler dikkate alınsa dahi, ülkelerin büyüme performansları birbirinden farklı olmaktadır. Çünkü, her ülkenin bu faktörler açısından gösterdiği etkinlik birbirinden farklıdır. Aynı politikalar, aynı başlangıç koşulları, aynı reformlar farklı ülkelerde farklı sonuçlar vermiştir. Bunun nedeni her ülkenin bu faktörlerin etkinliğini belirleyen kurumsallaşma düzeyi ve uygulama etkinliğinin farklı olmasıdır (Balcılar, 2002).

Nitekim, Deliktaş ve Balcılar (2002)'ye göre geçiş ekonomilerindeki 25 ülkede 1991 - 2000 döneminde büyük bir teknolojik gerileme yaşanmış olup, toplam faktör verimliliği yıllık ortalama % -16.2 olarak gerçekleşmiştir. Üretim düzeylerindeki gerilemeler ve farklılıklar için önemli bir diğer gerekçe ise, geçiş ekonomilerinin özelleştirme sürecinde yaşadıkları problemler ve başarısızlıklardır (Bkz. Deliktaş 2002 ve Tandırcıoğlu 2002).

Dolayısıyla, geçmişte de baskı altına alınarak kontrol edilebilen talep seviyesi, arzda ortaya çıkan şok gerileme ve serbestliğin getirdiği ilave bir talep ile karşılaşınca bavul ticaretinin kendiliğinden doğmasına yol açmıştır denilebilir. Aradan geçen önemli bir zaman dilimine karşın söz konusu ekonomilerde ithal ikame sanayilerin yeterince oluşamaması ve piyasa ekonomisi çerçevesinde faaliyet gösteren firmaların yetersizlikleri ile aşağıda sıraladığımız ilave bazı faktörler bavul ticaretinin devamına zemin hazırlamaya devam etmektedir. Nitekim, günümüzde de bavul ticareti, tüketim maddelerinin yurtiçi arzının yeterince gelişemediği geçiş ekonomileri ile tüketim maddeleri arzında başarılı sayılabilecek ülkeler arasında yaşanmaya devam etmektedir. Söz konusu ticaretle uğraşan insan sayısının sadece Rusya federasyonunda yaklaşık 2 milyon kişi olarak tahmin edilmesi konunun boyutlarının ne kadar yüksek olabileceğine ilişkin bir fikir vermesi açısından önemlidir. Tablo 2, bir örnek olmak üzere bavul ticaretinin en önemli partneri olarak gösterilen Rusya Federasyonu'nun ilgili verilerini (1997-2001 dönemi toplamı tahmini bir değer olmak üzere, yaklaşık olarak 63.3 milyar dolar) özetlemekte olup, konunun boyutları ve önemine vurgu yapmaktadır.

Büyük çoğunluğu kadınlardan oluşan bavul ticaretçileri turist sıfatıyla sürekli olarak değişik ülkelere seyahat etmekte ve çoğu kez kişisel ihtiyaç adı altında büyük miktarlı mal ticaretini sürdürmektedirler. Söz konusu ticaretin talep cephesindeki kişilerin çıkış ülkeleri genellikle Rusya Federasyonu ve Kırgızistan gibi BDT ülkeleri, Vietnam, Irak ve İran gibi genellikle dışa kapalı otoriter ülkeler, Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Sırbistan gibi Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri o-

Tablo 2
Rusya Federasyonu'nun Bavul Ticareti Yoluyla Dünya'dan İthalatı (1997-2001) (Milyar Dolar ve % Olarak)

Yıllar	Bavul Ticareti (Milyar Dolar)	Değişim %
1997	18,3	13,7
1998	13,3	-27,3
1999	8,5	-36,0
2000	11,1	30,5
2001	12,1	9,0

Kaynak: Şen, 2003, s.10.

larak karşımıza çıkmaktadır. Arz cephesinde en sık olarak karşımıza çıkan ülkelerse; Almanya, İtalya, Çin, Türkiye, Polonya, Pakistan, Hindistan, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri, Tayland ve kısmen de Yunanistan ve Suriye olmaktadır (Vaknin, 2002). Ayrıca geçiş ülkelerinin kendi içlerinde de yoğun bir ikincil bavul ticareti faaliyeti söz konusudur. Bavul ticaretinin şekli, doğuşu ve gelişiminde etkili olan bazı diğer faktörler ise şu şekilde sıralanmaktadır (Bal, 2003 ; IMF, 1998, s.9-12; Yükseker, 2003).

(i) Yurt dışına seyahat eden bireylerle yakından ilişkili olması ve bu bağlamda uzun yıllar boyunca seyahat kısıtlamalarıyla karşı karşıya olan Geçiş ülkeleri vatandaşlarının serbestleşmenin hemen ardından diğer ülkelere gidiş gelişlerinin hızla artışı.

(ii) Ticaretin içeriğinin ekonomik sistemdeki rijitlikler ve yurtiçi arz yetersizliklerinden kaynaklanması veya var olan bazı yurtiçi düzenleyici uygulamaların mal arbitrajina dayalı bavul ticaretini avantajlı konuma getirmesi.

(iii) Sınır bölgelerinde yaşayan bireylerin sistemdeki avantajlı konumları.

(iv) Bireysel taşıma ve ticaretin yetersiz kalması çerçevesinde hızla çoğalan taşımacılık firmalarının sistemi destekleyici tarzdaki faaliyetleri.

(v) Tüketim maddelerinin yurtiçi üretiminin gerek nitelik gerekse, nicelik olarak yetersizliklerine karşılık, güçlü bir talep yapısının varlığı.

(vi) Bireysel olarak yapılan bavul ticaretinde özellikle 1990'lı yılların sonlarına kadar belirli bir ağırlık veya değer sınırlama uygulamasının yeterince olmayışı.

(vii) Rusya Federasyonu ve diğer eski SSCB ülkelerinin çoğunda İthal edilen tüketim maddelerinden uzun yıllar boyunca % 10 ithalat vergisi alınmasına karşın, yurtiçi katma değer vergisinin % 20 olarak belirlenmesinin ithal ürün kullanımına getirdiği avantajlar.

(viii) Ülke yönetimlerinin yurt içi üretim seviyesinin düşüklüğü nedeniyle özellikle tüketim maddelerinde oluşabilecek kıtlık ve yoklukların oluşmasına imkan vermemek ve bu olgudan kişisel gelir elde edebilmek gerekçesiyle bavul ticaretine sıcak bakmaları.

(ix) Reel ücretlerin düşüklüğü, nitelikli işsizliğin fazlalığı ve bu kişilerin 1990'lı yıllardaki yoğun yer değiştirmeleri.

(x) Milyonlarca insanın bavul ticareti çerçevesinde birer iş edinmelerinin yönetimler tarafından yurtiçi politik baskıları azaltıcı olarak algılanılması.

(xi) Taşıma firmalarının sistemin çalışmasını destekleyici uygulamaları.

(xii) Gümrüklerin son derece geçirgen yapısı.

(xiii) Bavul ticaretinin organize hale gelmesinde kilit öneme sahip bir faktör olarak yolsuzluklar.

Bavul ticaretindeki arz-talep mekanizması uzun yıllar boyunca bireysel seyahat ile birlikte gerçekleşmiş bir durum olmakla birlikte, bu durum son yıllarda yavaş yavaş şekil değiştirerek giderek daha organize bir hal almaya başlamıştır. Bunun sebepleri arasında ilgili ülkelerin bavul ticaretine ilişkin kuralları sıkılaştırmaları gösterilmekle birlikte, daha gerçekçi olanı, ticareti yapanların sermaye birikimlerindeki artışa paralel olarak

daha değişik yöntemleri keşfetmeleridir (Bkz. Bal, 2003 ve Yükseker, 2003, s.126). Buradaki en önemli yöntem değişikliği ise bavul ticaretinin bireysel eşya taşınmasından çıkarılarak uluslararası nakliyat firmaları aracılığıyla Otobüs, Kamyon, TIR, Tren, Gemi ve Charter uçak seferlerinin devreye sokulması olmuştur.

Gümrüklerden geçişlerde, değişik ülkelerde, değişik isimlerle karşımıza çıkabilen yolsuzluk ve rüşvet mekanizmaları mal giriş ve çıkışlarının sorunsuz gerçekleşebilmesinin en önemli aracı haline gelmiştir. Örneğin, Ukrayna sınırında araç başına yaklaşık olarak gümrük otoritelerine 300, Kırgızistan'da ise 500 dolar ödenmek suretiyle bavul ticaretçileri mallarını diğer herhangi bir yükümlülüğe girmeksizin serbestçe ülkeye geçirebilmektedirler. Tüm diğer geçiş ülkelerinde de buna benzer mekanizmalar oluşmuş durumdadır (Vaknin, 2002).

Dolayısıyla yolsuzluk ekonomisi bavul ticaretçilerinin son dönemlerdeki en önemli aracı haline gelmiş olup, ticaretin şekli kadar boyutlarını da değiştirmiş durumdadır. Nitekim, Transparency International 2003 yılı Yolsuzluk Algılama Endeksine dahil 133 ülke arasında eski SSCB ülkeleri en yüksek yolsuzluk değerlerine sahip ülkeler arasında üst sıralarda yer alarak dikkat çekmektedirler. Böylece, bavul ticareti bir yandan geleneksel yöntemlerini sürdürmeye devam ederken, diğer yandan da yolsuzluk ekonomisiyle bütünleşmiş daha organize bir yapıya doğru yön değiştirmiştir denilebilir.

4- Bavul Ticaretinin Çeşitli Etkileri

Bavul ticareti, bir realite olarak karşımızda dururken ve söz konusu ticaret şeklinin ulaştığı boyutlar eleştirileri de beraberinde getirirken, başta Geçiş ekonomileri olmak üzere bazı faydalarından da söz edilebilir. Bu konudaki ilk katkı, kuşkusuz bavul ticaretine ürün arzı sağlayan Türkiye, Çin ve benzeri ülkelerdeki üreticilerin teşvik edilmesidir. Ancak daha önemlisi ise, bavul ticareti yapan ülkelerin yurtiçi arz sorunlarının çözümünde artık geçici olmaktan çıkan bir katkı yapmasıdır. İkinci katkı, Geçiş ekonomilerinde daha önceki planlı dönem tecrübesinde oluşmasına hiçbir zaman izin verilmeyen bir girişimci sınıfın doğması ve gelişmesine yaptığı katkıdır. Bu katkı iki yönlü olup, bir yandan sermaye birikiminin oluşmasına diğer yandan da aksi durumda azaltılamayacak yaygın işsizlik sorununun azaltılmasına yardımcı olmasıdır. Söz konusu ülkelerdeki son yıllarda gerçekleşen modern girişimcilik örneklerinde çoğu kez bavul ticareti bağlantısının bir şekilde yaşanmış olması da bu açıdan dikkat çekicidir (Bkz. Razumnova ve Izyumov, 2000). Bir anlamda bu gelişme, günümüz modern kapitalist ekonomilerin oluşmasında öncü rolü oynamış pre-kapitalist gelişmeleri hatırlatmaktadır (Bkz. Braudel, 1996, s.198 ve Heilbroner, 1970, s. 46). Gezici tüccarlar olarak bilinen maceraperest bir sınıf insan ortaçağlarda feodal düzenin yıkılarak piyasa toplumunun doğuşuna nasıl yardım ettilerse, bavul ticareti ile uğraşan günümüz tüccarları da Geçiş ekonomilerinde piyasa zihniyetinin, kurumlarının ve kurallarının yerleşmesine hizmet etmekte, özel girişimciliğin ilk örneklerini vermekte ve sermaye birikiminin oluşumunda aktif unsurlar olarak görev almaktadırlar.

Üçüncü önemli katkı, geçiş ekonomilerindeki değişen tüketici taleplerinin ve ihtiyaçlarının bavul ticareti çerçevesinde uzun yıllar boyunca başarılı bir şekilde sağlanmasıdır. Dördüncü önemli katkı ise, piyasa ekonomisine yönelik herhangi bir birikim ve yapıdan uzun yıllar boyunca uzak kalmış geçiş ekonomilerinde piyasa ekonomisinin kural ve kurumlarının çeşitli boyutlarda oluşmasına yaptığı katkılardır.

Bavul ticareti bir uluslararası kayıt dışı ekonomik faaliyet olarak yukarıda sıralanan bazı olumlu etkilerine karşılık özellikle son yıllarla birlikte, ilgili ülkeler devlet yönetimleri ve uluslararası kuruluşlar tarafından giderek daha fazla mücadele edilmesi gereken

bir durum olarak değerlendirilmeye başlanılmıştır. Bavul ticaretine konu olan ürünlerin giderek artan bir oranda batılı önemli markaların taklidine yönelmeleri ve söz konusu firmaların pazara nüfuz etmelerini zorlaştırmaları başta bu firmalar olmak üzere uluslararası kurumların da tepkilerini çekmektedir. Başta IMF ve Dünya Ticaret Örgütü olmak üzere önemli tüm uluslararası kuruluşlar bavul ticareti mekanizmaların çökertilebilmesi için ilgili ülkelere gerek teknik gerekse mali desteklerle sorunun belirli bir süre içerisinde aşamalı olarak ortadan kaldırılabilmesi konusunda desteklerini arttırmaktadırlar. Uluslararası kurumların bu çerçevedeki en önemli argümanları da bu çerçevede bavul ticaretinin formel uluslararası ticarete zarar vermesi ve kayıt dışı ekonomiyi beslemesi olarak belirtilmektedir. Nitekim, bu durum bir süreden bu yana Dünya Ticaret Örgütüne üye olmaya çalışılan tüm geçiş ekonomilerine bir ön şartı olarak sunulmaya başlanılmıştır. Rusya Federasyonu'nun son yıllardaki bavul ticareti ile kısmen dahi olsa mücadelesinin en önemli sebebi de budur (TUSİAD, 1999, s.123, RTİB, 2003).

Aslında, bavul ticaretinin uluslararası ticarete verdiği zararlardan daha fazlası, kayıt dışı ekonominin ülke ekonomilerine giderek artan oranda yerleşmeleri olarak ifade edilebilir. Bu durum ise, ilgili ülkelerdeki vergi uygulamalarını bozmakta ve vergi tabanını daraltırken, vergi yükünü ise arttırmaktadır. Sosyal güvenlik sistemlerinin gelişmesini engellerken, mali yapılarını bozmakta, devlet bütçe dengesini bozarak iç ve dış borçlanmaları arttırmakta, yerli üretim üzerinde haksız rekabete neden olarak ise ithal ikame sanayilerin yeşermesine engel olabilmektedir. Geçiş ekonomilerinin bir çoğu için en basit ithal ikame sanayileri olarak değerlendirilebilecek ve çok hızlı bir şekilde oluşması beklenebilecek, tekstil-konfeksiyon, gıda ve temizlik ürünleri gibi bir çok alanda aradan geçen uzun bir zaman dilimine karşın yerli (ithal ikame) sanayilerinin yeterince oluşamamış olması bu durumun tipik bir sonucudur. Geçiş ekonomilerinin toplam ithalatları içerisindeki tüketim malları ithalatının toplam içindeki yüksek oranları da bu durumu teyit etmektedir.

Bu durum aynı zamanda ilgili ekonomilerde halen çok yüksek seviyelerde olan yolsuzluklarla mücadelenin de önünü tıkamaktadır. Zira, bavul ticaretinin varlığını sürdürebilme sürecinin en önemli sebeplerinden birisi gümrük duvarlarının yaygın yolsuzluk uygulamaları çerçevesinde fonksiyonlarını yeterince yerine getirememeleridir. Başta bavul ticareti olmak üzere kayıt dışı ekonominin büyümesi ise ekonomi yönetimlerinin ihtiyaç duyduğu makro ekonomik verilerin güvenirliliğini de zayıflatmaktadır. Yatırım iklimlerindeki bozulmalar ise, ülkelerin uzun dönemli büyüme ve kalkınmaları önünde ciddi engeller oluşturmaktadır. Dolayısıyla, tüm kayıt dışı ekonomik faaliyetler gibi bavul ticareti de kısa dönemli faydaları bir tarafa bırakılırsa orta ve uzun dönemde ekonomilerin genel verimlilik ve büyüme performansı üzerinde daraltıcı etkileri ile dikkat çekmeye devam etmektedir.

5- Büyük Pazarlar ve Bavul Ticareti

Geçiş ekonomilerine seyahat edenlerin en fazla şaşırdıkları noktalardan birisi de değişik mekanlarda karşılarına çıkan ve son derece canlı bir ticari hayata sahip büyük toptancı pazarların varlığıdır. Batı ekonomilerinde yaygın yapılar olarak organize devasa marketlere alışkın olan insanlar için sabahları kurulup akşamları büyük ölçüde ortadan kaldırılan ve baraka denilebilecek satış yerlerine sahip bu pazarlar oldukça ilgi çekicidir (Bu türden bir gözlem için Bkz. Akimoğlu, 2003). Bu pazarlar başta büyük kentler olmak üzere Geçiş ekonomilerinin pek çoğunda ve değişik bölgelerinde varlıklarını sürdürmektedirler. Geçiş ekonomilerinin kayıt dışı ekonomi faaliyetlerinin ve bu kapsam dahilinde bavul ticaretinin en yoğun olarak yaşandığı ortamlardan birisi de çoğunlukla binlerle i-

fade edilen konteynır veya kamyon kasalarının birleşiminden oluşan bu büyük toptancı pazarlar ile perakendeci pazarlardır.

Hemen hemen tüm geçiş ekonomilerinde geçiş sürecinin başlarından itibaren bu tür pazarlar oluşmuştur. Geçiş ekonomilerinde hem bavul ticaretinin hem de kayıt dışı faaliyetlerin merkezindeki bu pazarlar tüketim malları üretiminde büyük yetersizliklere sahip söz konusu ekonomileri için bir arz merkezi fonksiyonu görmektedirler. Geçiş ekonomileri acısından bu merkezlerin çıkış noktası Rusya Federasyonunun başlangıç uygulamasıdır. Rusya Federasyonu 1992 yılında çıkardığı bir kararname ile ülke içinde çöken ürün dağıtım sistemini canlandırmak amacıyla serbest ticarete ilişkin bir karara imza atarken, aynı zamanda bavul ticaretinin ve büyük toptancı pazarların da yolunu açmıştı. Bu uygulamanın benzerleri ise daha sonraları diğer bazı BDT ülkelerinde de aynen hayata geçirilmişti (TUSİAD, 1999, s.119).

Özellikle tüketim maddelerinin toptan-perakende dağıtımında uzmanlaşan bu merkezler zaman içinde hızla büyümüş ve gerek toplam ithalat gerekse, ulusal hasıla içinde genellikle kayıtlı olmayan fakat çok önemli bir paya sahip ticaret üsleri olarak karşımıza çıkmışlardır. Bu merkezlerden özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde olanlar zaman içinde küçülürken başta Rusya Federasyonu olmak üzere bazı eski SSCB üyesi ülkelerindekiler büyümeye devam etmişlerdir. Bu merkezler aynı zamanda çoğu kez birbirleriyle de entegre merkezler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu durum özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren yoğunlaşma göstermiştir. Dolayısıyla bu ekonomilerin kendi içlerinde de yoğun bir bavul ticareti ve kuşkusuz kayıt dışı ekonomi faaliyeti söz konusudur. Bu ülkelerin SSCB sonrası imzaladıkları BDT anlaşması çerçevesinde kendi aralarındaki insan ve mal geçişlerinin geniş ölçekli serbestisi, benzeri ekonomik yapılara sahip olmaları, tüketim maddeleri üretiminin zayıflığı ile bu ülkelerdeki tüketim maddelerine olan talep fazlalığı ve Rusça'nın SSCB döneminden kalan fakat halen de devam eden anadili seviyesinde tüm tarafların ortak dili olarak kullanımının devam etmesi bu sürecin en önemli destekleyicileri arasındadır.

Kayıt dışı ekonominin ve bu çerçevede bavul ticaretinin merkez üsleri olan büyük toptancı ve perakendeci pazarlar genellikle açık hava pazarları şeklinde oluşmuşlardır. Bu durumun en önemli sebebinin kamu mülkiyetindeki bina, arazi ve diğer birimlerinin özelleştirme politikaları olarak ifade edilmektedir (Yükseker, 2003, s. 154). Geçiş ülkelerinin tümünde az veya çok görülen bu türden pazarlar içerisinde Rusya Federasyonu (Moskova'daki Lujiniki, Dinamo ve Çerkisova pazarları gibi), Kazakistan (Almata'daki Baraholka veya Karapazar gibi) ve Kırgızistan (Bishkek'teki Dordoy ve Osh'taki Karasu pazarları gibi)'ndaki merkezler dikkat çekicidir.

Yukarıda bazı örnekleri belirtilen büyük toptancı pazarların bavul ticaretindeki merkezi rolü, bu pazarların bavul ticaretine konu olan ürünlerin ülke içi dağıtım ağının merkezinde olmasında yatmaktadır. Bu dağıtım ağı sadece ilgili ülke içinde değil aynı zamanda diğer ülke ve pazarlar ile de entegre faaliyetler yürütmektedir. Yukarıda isim olarak belirtilen büyük toptancı pazarlar bu anlamda birbirleriyle yoğun ilişki içerisindedirler. Bu pazarların en önemli özelliği ise ticaretin neredeyse tamamen kayıt dışı bir şekilde gerçekleşiyor olmasıdır. Pazarlara yönelik kayıt ve denetim ağı da bu çerçevede sıfıra yakın olarak gerçekleşmektedir. Bavul ticareti ile uğraşan insanların asıl hedefi de bu pazarlara yönelik mal arzının sağlanmasında yatmaktadır. Çoğu bavul ticaretçisinin bu pazarlarda işyerlerinin olması da bu durumun en önemli göstergesidir. Öte yandan, bu pazarlarda işyeri sahibi olanların son yıllarda modern alış veriş merkezlerinde şubeler açmak veya küçük mağazalar açmak suretiyle faaliyetlerini çeşitlendirdikleri de görülmektedir. Bu pazarlardaki ürünlerin pek çoğu ise

ünlü markaların değişik boyutlardaki taklitleridir. Bu ise son yıllarda orta ve alt gelir gruplarındaki insanların talep yapısındaki değişiminin bir sonucu olarak değerlendirilebilir ve bavul ticaretine ürün arzı sağlayan ülkelerdeki firmaların da giderek artan bir oranda kayıt dışına çıktıklarının önemli bir göstergesidir. Aradan geçen önemli bir zaman dilimine karşın varlıklarını sürdürebilmeyi başaran bu pazarlar giderek organize bir bavul ticaretinin de merkez üsleri olmuşlardır. Bireysel bavul ticaretçileri bu pazarlardaki organize bavul ticaretçileri tarafından giderek piyasa dışına itilmişlerdir. Tüm uluslararası taşımacılık şekillerini kullanabilen nakliye firmaları bireysel bavul ticaretini önemsizleştirmekte ve kontrolleri altına almaktadırlar.

Dolayısıyla, bavul ticaretinin organize bir yapı haline gelmesinde en önemli faktörlerden birisi de nakliye acenteleridir. Söz konusu şirketler sadece bu pazarlara yönelik TIR filoları çalıştırmakta ve Charter uçak seferlerini organize etmektedirler. Piyasa esnafı tarafından yakından tanınan ve artık neredeyse bavul ticaretini organize eden bir taraf olarak çalışan bu şirketler ticaretin tarafı değişik ülkelerde organize olmuş ve faaliyetlerinin büyük çoğunluğunu da kayıt dışı esaslar halinde sürdürmeyi tercih etmişlerdir. Bavul ticaretçileri bazı durumlarda ilgili nakliye acentelerinin de desteğiyle mallarını gümrüklerden geçirirken ilgili gümrük otoritelerine yardımlaşma olarak ifade edilen rüşvet bedellerini ödemek suretiyle mallarını gerçekte ödemeleri gereken tarife bedellerinin çok altında bir bedelle rahatlıkla geçirebilmektedir. Bu işlem yapılırken genellikle gümrük otoriteleri getirilen mallarının çok küçük bir kısmını veya bedelini kayıtlara geçirmekte veya tarife oranı düşük mal olarak kayıtlara yansıtmaktadır ve geri kalanını da hiç belirtmemektedirler. Dikkat edilirse bu süreçte nakliye acenteleri ve gümrük otoriteleri kilit konumlarda olup, nakliye acenteleri işlerinin kolaylaşması için çoğunlukla eski gümrük memurlarını da istihdam etmektedir. Bazı durumlarda bu tür işbirliklerinin organize birer suç örgütüne dönüşmesinden de söz edilmektedir. Bu şartlar geçerli olduğu sürece büyük toptancı pazarların varlıklarını kesintisiz sürdürmeleri kaçınılmazdır. Özellikle, rüşvet ve yolsuzluklar bu mekanizmaların çalışmasında en önemli araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Bal, 2003).

Bu açıklamalardan ortaya çıkan temel vurgular; bavul ticaretinin kayıt dışı bir ekonomik faaliyet olarak arz ve talep eksenlerinde gelişmesini sürdürdüğü, yurtiçi arz sorunlarının ve tüketim maddeleri ihtiyaçlarının temininde ve işsizlik sorununun çözümünde yardımcı olduğu, giderek organize bir karakter sergilediği, bireysel bavul ticaretinin yerini organize bavul ticaretine terk ettiği ve yolsuzluk ve rüşvet mekanizmalarının varolan süreci destekleyici tarzda faaliyetlerini sürdürdükleridir. Dolayısıyla, geçiş ekonomileri yöneticilerinin bavul ticaretini ortadan kaldıracak girişimler olarak bireysel eşyaya ilişkin değer ve kilo sınırlamalarını sürekli aşağıya çekmek veya benzeri yöntemlerle bu ticaret şeklini ortadan kaldırabilecekleri iddiaları gerçeklerden uzak iddialar olmaktan öteye gitmemektedir. Bavul ticaretinin kalbi olarak nitelendirilebilecek olan büyük toptancı pazarlar ve yolsuzluk mekanizmaları kaldırılamadığı ve geçiş ekonomilerinde eko-nomik büyüme ve işsizlik sorunlarının çözümünde belirli bir sürece gelinemediği şartlarda bavul ticareti varlığını sürdürmeye devam edecektir. Nitekim, bavul ticareti ile ilgili tarafların bu konuda ılımlı tepkiler harici pek fazla endişe etmedikleri de ilgili pazar esnafları çerçevesinde rahatlıkla gözlenebilmektedir.

6- Laleli Piyasası ve Türk Dış Ticareti

Türkiye Ekonomisi 1980'li yıllarda ekonomik büyüme ve sanayileşme stratejisi bağlamında ithal ikame sanayileşmenin yerine, ihracata yönelik büyümeyi hedef alan radikal bir değişikliğe gitmek suretiyle önemli bir adım atmıştır. Ekonominin tümüyle dışa açıl-

masını ve piyasa ekonomisi enstrümanlarını harekete geçirmeyi amaçlayan bu değişiklik aynı zamanda ülke ekonomisinin dünya ekonomisiyle entegrasyon derecesini de her boyutta arttırmayı hedeflemişti (Grabowski, 1994; Kazgan, 1988). İhracatı ve döviz gelirlerini arttırmaya yönelik doğrudan ve dolaylı tedbirler neticesinde 1980'li yıllarda bu amaca büyük ölçüde ulaşılabilmiştir (Wijnberger, 1992). Bu gelişme bir anlamda 1980'li yıllarda ihracata yönelik büyüme stratejine geçen Türkiye'nin söz konusu stratejinin kolay aşamasında başarılı bir sınav vermesi şeklinde belirtilebilir.

1980'li yıllardaki ihracatın hızlı artışı olgusu 1990'lı yılların ortalarına kadar giderek hızını azaltmakla birlikte devam edebilmiştir. 1996 yılından itibaren 25-28 milyar dolar civarına kilitlenme gösteren ihracatın yeniden gerçekçi büyümeler göstermeye başlaması ise ancak 2001 yılından sonra olabilmiştir. Nitekim, 2002 yılı ihracat değeri 35 milyar dolar sınırını geçerken 2003 yılı için tahmin edilen değer ise, 45 milyar dolar olarak ifade edilmektedir.

Türkiye'nin formel ihracatı bağlamında bu gelişmeler yaşanırken 1990'lı yılların başlarından itibaren Türkiye ekonomisinde dikkatleri çeken bir gelişme de İstanbul Laleli ve çevresi ile Karadeniz bölgesindeki bazı illerde yaşanmaya başlanılmıştır. Başta Rusya Federasyonundan olmak üzere geçiş ekonomileri vatandaşı binlerce kişi İstanbul'un Laleli semti ve çevresi ile Karadeniz bölgesindeki Trabzon başta olmak üzere bazı illeri mesken tutarak (ilerleyen yıllarla birlikte Antalya başta olmak üzere bazı diğer kentlerde bu ticarete dahil olmuşlardır) büyük çaplı ticaret yapmaya başlamışlardır.

Laleli piyasası aslında 1980'li yıllarda kısmen eski Doğu Avrupa ülkelerinden kısmen de artan petrol gelirleri çerçevesinde zenginleşen bazı Arap ülkelerinden gelen turistlerin bavul ticaretini başlatmalarıyla ortaya çıkmış bir pazardı (Uludağ, 1999). Pazarın ağırlıklı olarak kayıt dışı bir yapı göstermesi ve bu çerçevede ortaya çıkan fiyat avantajları dikkat çekmekteydi. 1990'lı yıllarda Laleli piyasası geçmişte yaptığı isim avantajını iyi kullanarak bavul ticaretinin merkezi haline gelmiştir. Laleli'de faaliyet gösteren firmalar başlangıçta bir tür komisyoncu olarak satış yaparken zaman içinde önce küçük, daha sonraları da gelen talebe paralel olarak piyasaya giren yeni firmaların da etkisiyle büyük çapta üretim yapmaya yönelmişlerdir. Tahmin edileceği üzere bu üretim çoğunlukla kayıt dışı nitelikteydi. Artan talep ve piyasaya yeni giren firmalar bu çerçevede Laleli pazarına ürün sağlamak üzere fason üretim de yaptırmaya başlamışlardır. Bu ise üretim sürecinin giderek genişlemesine ve hatta sınırları İstanbul dışına taşırarak Anadolu'daki bazı kentlere yayılan bir üretim ağı oluşmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, 1980 ve 1990'lı yıllarda hızla sanayileşen bazı Anadolu kentlerinin gelişme perspektiflerinin geri planındaki faktörlerden birisi de bavul ticareti ve buna yönelik üretim ve sanayileşme süreci olarak ifade edilebilir (Bkz. Küçüker 1998; Ongun, 1999). Daha sonraları bavul ticareti olarak adlandırılacak olan bu gelişme neticesinde Türkiye ekonomisi için yeni bir ihracat kapısının açılmakta olduğu anlaşılmıştır. Başlangıçta pek önemsenmeyen bu gelişme zaman içinde uluslararası kuruluşların ve Türk dış ticareti ile ilgili birimlerin harekete geçmesine neden olmuş ve bu konuda ilk veriler 1996 yılından itibaren elde edilmeye başlanılmıştır.

Ortaya çıkan rakamlar ilgili tüm tarafları şaşkınlığa itecek şekilde bavul ticaretinin kayıtlı ihracatın 1996 yılında % 38.1'ne kadar çıktığını ortaya koymuştur. Sonraki yıllarda önce Uzak Doğu Asya krizi daha sonra da Rusya da yaşanan krizler söz konusu rakamı azaltmakla beraber bavul ticareti verileri bir daha Türkiye'nin toplam ihracatının % 8'inden daha aşağılara gerileme göstermemiştir. Tablo 3'ten görüleceği üzere kriz dönemlerinde azalan rakamlar sonraki yıllarda yeni-

Tablo 3
Türkiye'nin Bavul Ticareti ve Toplam İhracata Oranı Verileri
(1996-2002) (Milyar Dolar ve % Olarak)

Yıllar	Türkiye'nin İhracat Gelirleri (Milyar Dolar)	Türkiye'nin Bavul Ticareti Geliri (Milyar Dolar)	Bavul Ticaretinin Toplam İhracata Oranı %	Değişim %
1996	23,224	8,842	38,1	-
1997	26,261	5,849	22,3	-33,8
1998	26,974	3,689	13,7	-36,9
1999	26,587	2,255	8,5	-38,8
2000	27,775	2,946	10,6	30,6
2001	31,340	3,039	9,7	3,2
2002	35,753	4,065	11,4	33,8
2003*	29,325	2,388	8,2	-5,5
1996-2003*	227,239	33,073	14,5	-

Kaynak: TCMB.
(*) Ocak-Ağustos Dönemi Verileri.

den toparlanma eğilimine girmiş olup, 2002 yılı ile birlikte yeniden 4 milyar dolar sınırı geçilmiştir (Burada verilen rakamlar TCMB tahminleri olup, Laleli piyasası temsilcileri gerçek rakamın çok daha fazla olduğunu iddia etmektedirler).

Laleli Sanayici ve İşadamları Derneğinin internet sitesinden verdiği bilgilere göre Laleli piyasası, küçük ve orta ölçekli firmalardan oluşmakta olup, sadece İstanbul değil Anadolu'daki Çorum, Denizli, Bursa, Gaziantep gibi diğer kentlerdeki imalatçılarda dahil edildiğinde yaklaşık olarak yüz bin tüccara doğrudan ve dolaylı olarak pazar sağlamaktadır. Pazarlama ağının merkezi ise gece nüfusu 80.000 civarında olan ancak gündüzleri 1-2 milyonu aşan Laleli ve çevresidir. Pazarda ağırlık deri, tekstil, konfeksiyon ve ayakkabı ağırlıklı olmakla birlikte her tür ürün ticarete konu olmaktadır. Pazarın müşterileri ise genellikle artık düzenli denilebilecek bir müşteri kitlesinden oluşmaya başlamıştır. Pazarın en önemli rakibi ise Çin, Yunanistan ve Polonya'dır. Ayrıca son yıllarda Romanya ve Bulgaristan başta olmak üzere bazı Balkan ülkelerinde yatırım yapan Türkiye merkezli bazı firmalarda ticareti kısmen de olsa Balkan ülkelerine taşımaya başlamıştır.

Laleli piyasasının gelişiminde etkili olan temel faktör talep olmakla birlikte başka faktörler de sıralanabilir. Talebin dalgalanma göstermekle beraber sürekliliği ile nakit döviz ile çalışma düzeni, belge düzenine uyma zorunluluğundan uzak bir pazar haline gelişi, batılı pazarların aksine standartlar, fikri ve sınai mülkiyet hakları ile diğer resmi belgeler düzenine girme zorunluluğunun olmayışı, işgücü istihdam ve çalışma koşullarının serbestliği ve kar marjlarının yüksekliği hızlı gelişmenin en önemli sebepleri arasındadır. Tüketici tercihlerine yüksek seviyedeki duyarlılık ve esnek üretim sistemleri ile ünlü markaların taklit edilerek pazarda varlığın devamının sağlanması önemli adımlardır. Kuşkusuz zaman içinde Laleli piyasasına yönelik bazı firmalar büyümüş ve kendi markalarını pazarda benimsetmeyi başarabilmişlerdir. Hatta bu kategoriye giren bazı firmalar ilgili ülkelerde yatırım yapmak suretiyle üretim süreçlerini de çeşitlendirmeyi dahi tercih etmeye başlamışlardır (Bkz. Dinçmen, 1998, s.22). Ancak küçük çaplı bazı firmalar ile piyasaya yeni girmeye çalışan pek çok firma yukarıda belirttiğimiz süreçte faaliyet göstermeye devam etmektedirler.

Bu boyutuyla Laleli piyasası önceki sayfa-

larda bavul ticaretinin kalbi olarak anlattığımız geçiş ekonomilerindeki büyük pazarların Türkiye'deki diğer tarafı olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim, önceki sayfalarda bavul ticaretini çift taraflı ve uluslararası bir kayıt dışı ekonomik faaliyet olarak ifade etmiştik. Kuşkusuz bavul ticaretine taraf olan diğer ülkelerde de Laleli benzeri piyasalar oluşmuş durumdadır. Çin'de Doğu Türkistan, Birleşik Arap Emirliklerinde Dubai, Ürdün'de Amman ve Suriye'de Şam gibi. Tüm bu piyasalar ise kendi içlerinde daha fazla bavul ticaretçisini çekebilme konusunda doğrudan veya dolaylı şekillerde bir rekabet içerisindedirler. Fiyat, kalite, dağıtım, ulaşım, nakliye, döviz kurları ve denetim uygulamaları, güvenlik gibi bir dizi faktör bu süreci etkilemektedir (Bkz. Uludağ, 1999).

Geçiş ekonomilerine sunulan mallar bu piyasalar tarafından büyük ölçüde kayıt dışı yöntemlerle tedarik edilmeye çalışılmaktadır. 1990'ların başlarında kalite, marka gibi unsurlar geri planda iken artık günümüzde bu unsurlar ilgili ülkelerde kısmen artan gelir ve tüketim taleplerindeki değişim nedeniyle giderek ön plana çıkmaktadır. Geçiş ekonomilerinde son yıllarda ortaya çıkan yüksek gelirli bir grup tüketicinin (Bu insanlara ilgili ülkelerde sosyalist sistemden kapitalist sisteme geçiş sürecinde ortaya çıkan yasal veya yasal olmayan fırsatları değerlendirerek hızla zenginleşmeleri çerçevesinde "Yeni Kırgız, Yeni Rus, gibi isimler verilmektedir) batılı ünlü markalara talebinin hızla artması daha alt gelir gruplarındaki insanların ise bu grubu taklide yönelmelerine neden olmuştur. Kuşkusuz gelir farklılıklarının yüksekliği bunu bir tek büyük toptancı pazarlar çerçevesindeki taklit ürünler aracılığıyla sağlama imkanı tanımaktadır. Bu ise Laleli ve benzeri piyasaları varolan sürece uymaya zorlamaktadır. Nitekim ilgili pazarlarda batılı ne kadar ünlü marka var ise neredeyse birebir taklitlerine ulaşmak mümkündür. Bazı durumlarda da etiketlerde küçük isim değişiklikleri ile bu sorun aşılmaya çalışılmaktadır (Yükseker, 2003, s. 142). Ancak, çoğu durumda bu etiket oyunlarına gerek duyulmaksızın üretim ve satış yapıldığı da bir gerçektir.

Dolayısıyla, bu pazarlardaki ürünlerin önemli bir bölümü ünlü markaların değişik boyutlardaki taklitleridir ve son yıllarda orta ve alt gelir gruplarındaki insanların talep yapısındaki değişiminin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Laleli ve benzeri piyasalar bu süreç içerisinde tıpkı geçiş ülkelerindeki toptancı pazarlar gibi giderek organize pazarlar haline gelmiştir ve bavul ticaretinin de merkez üsleri olmuşlardır. Arz ekseninde yer alan firmalar zaman içinde giderek büyümüş ve küçük çaplı firmaları giderek piyasa dışına çıkarmışlardır. Bu firmalar aynı zamanda yeni bazı uluslararası nakliye acentelerinin kurulmasını sağlarken diğer yandan var olanları da bu sürece destek verecek tarzda organize olmaya yöneltmişlerdir.

Türkiye'nin bavul ticaretinin orijini çeşitlilik göstermekle beraber ağırlıklı olarak Rusya Federasyonu başta olmak üzere geçiş ülkeleri vatandaşlarının bavul ticaretine yönelik faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede dikkat çeken ülkeleri şöyle sıralayabiliriz; Rusya Federasyonu, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Azerbaycan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Irak, Suriye ve kısmen de İran. Bu listeye son yıllarda Girit gibi bazı Yunan adalarından günübirlik gelip Ege ve Akdeniz kıyılarındaki bazı durumlarda bireysel ihtiyaç için fakat çoğu kez küçük kar yüzdeleriyle ticaret yapmak için gelen Yunan vatandaşları da dahil edilebilir. Tablo 4 İstanbul-Laleli merkezli olmak üzere bavul ihracatının ülkelere göre yüzde dağılımını özetlemektedir.

Bu ülkeler arasında Irak'ın savaş sonrası konumu ise dikkat çekici olup SSCB sonrası ortaya çıkan BDT ülkelerinin durumuna benzer şekilde hızlı bir gelişme gazete manşetlerine yansımaya başlamıştır. Nitekim Irak'ta savaş sonrası dönemde devlet otoritesinin

Tablo 4
Türkiye'den Yapılan Bavul İhracatının Ülkelere Göre Dağılımı (% Olarak)

Ülkeler	% Pay	Ülkeler	% Pay
Rusya Fed.	25	Gürcistan	5
Ukrayna	11	Türkmenistan	4
Eski Yugoslavya	6	Macaristan	3
Bulgaristan	6	Arnavutluk	3
Romanya	6	Çek Cumh.	3
Kazakistan	6	Letonya	2
Polonya	5	Iran	2
Özbekistan	5	Slovenya	2
Arap Ülkeleri	5	Diğer	1

Kaynak: LASİAD (Aktaran:Büyükgök, Medine, 2001, s.37).

yok olması ve gümrük ve benzeri uygulamaların büyük ölçüde önemini kaybetmesiyle Türkiye'ye yönelik önemli bir bavul ticareti gelişmesi yaşanmaya devam etmektedir.

Laleli piyasasının son dönemlerde müşterileri arasında Irak'lıların sayısının hızla artması da bu durumun önemli bir işareti olarak değerlendirilmektedir (Bkz. Sabah, 2003).

Türkiye'ye yönelik bavul ticareti için yeni partnerler oluşmaya devam etmekle birlikte bu konudaki en önemli pazar halen başta Rusya Federasyonu olmak üzere geçiş ekonomileridir. Söz konusu ekonomilerdeki tüketim maddelerinin yurtiçi arzında yaşanan sorunlara karşın artan gelirlere paralel olarak talebin giderek güçlenmeye devam etmesi başta tekstil, konfeksiyon, gıda, deri ürünleri gibi bir çok üründe uzmanlaşmış ve dünya ihracatında söz konusu ürünlerde önemli paylara sahip ülkemiz ihracatçıları için fırsatların devam ettiğine işaret etmektedir.

7- Türkiye'de Bavul Ticaretinin Yasal Boyutu ve Rusya Federasyonu'nun Uygulamaları

Bavul ticaretinin giderek artma göstermesi ve döviz girdisi sağlamadaki önemli performansı Türkiye'de resmi mevzuat bağlamında bazı görünen ve görünmeyen yenilikleri de getirmiştir. Bu çerçevede dış ticaret mevzuatında "Bedelsiz İhracat" kavramı kapsam olarak genişletilmiştir. Türk dış ticaret mevzuatında göre bavul ticareti bedelsiz ihracat kapsamında yer almaktadır. Dış Ticaret Müsteşarlığının ilgili tebliğinde; yurt dışında yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin beraberlerinde götürecekleri, gönderecekleri veya adlarına gönderilecek eşyalar, bedelsiz olarak ihraç edilebilecek mallar olarak kabul edilmektedir. Buna göre yapılacak ihracata da gümrüklerce doğrudan müsaade edileceği belirtilmektedir. Dolayısıyla, bavul ticaretine konu olan mallar, gümrük açısından herhangi bir sınırlamaya veya belgeye konu olmamakta ve dış ticaret verilerine de dahil edilmemektedir (Pamukbank, 2002). Bu tebliğe göre, bavul ticaretçileri istedikleri miktarda ve değerde tüketim malını fatura veya ihracat belgesi göstermeksizin yurtdışına çıkarabilme imkanı elde etmişlerdir. Maliye Bakanlığı ise ihracat faaliyeti olarak değerlendirilen bavul ticareti faaliyetlerini genellikle göz ardı ederek bu sürece bir anlamda destek vermiştir. Nitekim, Maliye Bakanlığı 1994 ve 1997 yıllarında yayınladığı tebliğlerle bavul ticaretçilerine KDV'siz satış hakkı ve ayrıca Laleli esnafının özel faturayla yaptığı satışlar karşılığında KDV iadesi alma imkanı tanımıştır (Bkz. Yükseker, 2003, s. 76,129).

Laleli piyasasına ve bu çerçevede bavul ticaretine ürün arzını sağlayan firmalara 24 Nisan 2003 tarihli Resmi Gazetede yayınla-

narak yürürlüğe giren Serbest İhracat Antrepo Projesi ise yeni bir destek olarak sunulmuştur. Buna göre antrepoya mal teslimi ihracat olarak kabul edilmekte ve mal teslimi gerçekleştiren firmalara KDV iadeleri vergi dairelerince geri ödenmektedir. Kuşkusuz bu gelişme bavul ticaretinin merkezi Laleli piyasası için bir teşvik tedbiri olarak ta değerlendirilebilir.

Bavul ticareti, Rusya Federasyonunda üretim yetersizliği ve talep fazlalığı nedeniyle 1990'ların başında "ihtiyaçtan doğan" bir ticaret şekli iken, 1995 yılından itibaren iki ülke arasındaki bavul ticareti gerileme eğilimine girmiştir. Bavul ticaretindeki kısmi gerilemenin arkasında yatan başlıca sebepler şunlardır (Şen, 2003, s.9). Özellikle 1998 mali krizinin ardından Rus alıcıların Türkiye yerine Çin, Polonya ve Yunanistan gibi alternatif diğer birtakım pazarlara yönelmeleri ve bu ülkelerin görece ucuz mallarının artan bir rekabet ortamı yaratması, Rus Hükümeti'nin IMF, Dünya Ticaret Örgütü ve diğer uluslararası kuruluşlarla müzakereler çerçevesinde kayıt dışı ekonomi ve bavul ticareti konusunda sınırlamalara gitmesi, Rusya'da yerli üreticilerin güçlenmesi ve güçlü Batılı firmaların pazara girmesiyle birlikte bavul ticaretine karşı kampanyaların başlaması, Rus Hükümeti tarafından uygulanmaya başlanan ithal ikameci politikalar çerçevesinde bavul ticaretine konu olan çok sayıda malın ülke içerisinde üretilmeye başlanması, birçok Türk girişimcinin Moskova'da mağaza açarak faaliyet göstermeye başlamasıyla birlikte talebin görece azalması ve kur hareketlerinde yaşanan dalgalanmalar.

Rusya'da bavul ticaretine ilişkin olarak halen geçerli olan yasal düzenleme şu şekildedir; Gerçek şahısların beraberinde olan/olmayan, ağırlığı 50 kg.'ye kadar veya değeri 1.000 doların altındaki mallar gümrük vergisine tabi değildir. Ağırlığı 50–200 kg veya bedeli 10.000 doları aşmayan malların, 50 kg. ve 1.000 doları aşan kısım için; en az 4 Euro/kg olmak üzere, gümrük değerinin % 30'u kadar gümrük vergisi uygulanmaktadır. Mal değerinin 10.000 dolar ve/veya ağırlığının 200 kg'ı geçmesi durumunda ise; mallar, ticari mal olarak kabul edilmekte ve yürürlükteki genel gümrük rejimine tabi tutulmaktadır.

Rusya Federasyonu'nun halen üyelik çalışmalarını aktif biçimde sürdürdüğü, Dünya Ticaret Örgütü uluslararası ticaret normları arasında bavul ticaretinin yeri bulunmamaktadır. Nitekim, Ağustos 1996'da bavul ticaretinde uygulanan vergi muafiyetinin 2.000 dolardan 1.000 dolara indirilmesine ilave olarak, 2001 yılı Aralık ayında Rusya Federasyonu Ekonomik Kalkınma ve Ticaret Bakanlığı, yaptığı basın açıklaması ile bavul ticareti uygulamasına son verecek önlemlerin uygulamaya konulacağını duyurmuştu. Buna göre; sadece ağırlığı 50 kg'ye kadar ve değeri 1.000 doların altındaki mallara bavul ticareti kapsamında ithalat izni verilmesi, ağırlığı 50–200 kg veya bedeli 10.000 doları aşmayan mallara % 30'luk vergi uygulamasına son verilmesi öngörülmekteydi (Şen, 2003, s. 10). Bu konudaki son gelişme ise 3 Haziran 2003 tarihli karar olup, buna göre Rusya Federasyonu 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere gerçek şahıslar için 65.000 Ruble (yaklaşık 2100 ABD Doları) değerindeki mallar için serbesti tanıma kararı almıştır. 65.000 Ruble ile 650.000 Ruble arası mallar içinse tek vergi oranı belirlenmesi yetkisi hükümete verilmiştir. Ayrıca gümrük yetkililerine bavul ticaretiyle mücadele için geniş yetkiler tanınmıştır (LASİAD, 2003).

Yukarıda kısaca özetlenmeye çalışıldığı üzere son yıllarda Başta Rusya Federasyonu olmak üzere Geçiş ekonomilerinin birbirlerini takip edercesine bavul ticaretine yönelik engelleyici tutumlar içerisine gireceklerine ilişkin açıklamaları birbirini izlemektedir. Ancak tüm bu önlemlerin yolcuların beraberinde getireceği mallar ile ilişkili düzenlemeler ile sınırlı olduğu hususu ise dikkatlerden kaçmamalıdır. Kuşkusuz bu yönde atılacak adımlar bavul ticaretini kısmen de olsa azal-

tıcı gelişmeler olacaktır.

Ancak, burada üzerinde durulması gerekli asıl konu ise söz konusu bavul ticaretinin daha önce de ortaya konulmaya çalışıldığı üzere son yıllarda göstermiş olduğu şekil değişikliğidir. Günümüz itibariyle geçiş ekonomilerine yönelik bavul ticaretinin sadece bir kısmı yolcuların beraberlerinde getirdikleri mallardan oluşmakta, en önemli kısımları ise organize bavul ticareti şeklinde uluslararası taşımacılık şirketleri ve araçları vasıtası ile yapılmaya devam edilmekte ve genellikle iki taraflı kayıt dışı bir ekonomik faaliyet olma özelliğini korumaktadır. Dolayısıyla bavul ticaretinin önümüzdeki yıllarda da devam edeceğini kesin bir yargı olarak ifade edebilir ve Türkiye ekonomisi bağlamında söz konusu ülkelere yönelik bavul ticaretinin büyük imkanlar sunmaya devam edeceğinin altını çizebiliriz. Geçiş ekonomilerindeki kayıt dışı ekonomik faaliyetler ve bunun en önemli destekleyicisi olarak yolsuzluk sorunları çözülemediği sürece bir uluslararası kayıt dışı ekonomik faaliyet olarak bavul ticareti varlığını korumaya devam edecektir. Bu ise ülkemiz ihracatçıları için söz konusu pazarların önümüzdeki yıllarda da canlı kalacağının ve üretim, yatırım ve ihracat olguları bağlamında önemli bir destekle karşı karşıya olacakların bir işareti olarak değerlendirilmelidir. Söz konusu pazarların bavul ticareti bitecek diye terk edilmesine yönelik girişimler ise bu pazarların başta Çin olmak üzere alternatif ülkelere terk edilmesi anlamına gelecektir.

Bu konuda Türk girişimcilerine düşen en önemli görev ise söz konusu pazarlara yönelik aktif stratejiler geliştirmek başta olmak üzere ikili ilişkilerin (ziyaretler, bağlantı ofisleri, satış mağazaları, tanıtım vb. girişimler) arttırılmasından geçmektedir. Bavul ticaretinin gerek Türkiye, gerekse geçiş ekonomileri bağlamında ulaşmış olduğu rakamlar değer olarak oldukça yüksek olup, ülkemiz ihracatının önümüzdeki yıllardaki gelişimine önemli katkılar yapmaya devam edebilecek potansiyele sahip durumdadır. Üstelik zaman içerisinde bavul ticareti ile başlayan ilişkilerin ilgili ülkeler pazarlarına nüfuz etme ve ilişkilerin özellikle formel boyutlarda gelişimine yapacakları katkı da kesin gözükmektedir. Nitekim söz konusu ülkelerde giderek artan Türk girişimcilik örneklerinin önemli bir bölümünün bavul ticareti ile başlayan bir süreçte ortaya çıktığı gerçeği de bu durumun en önemli kanıtı olmaya devam etmektedir.

8- Sonuç

Bavul ticareti kayıt dışı gerçekleşiyor olması nedeniyle formel uluslararası ticaretten ayrılmaktadır. Kayıt dışılık sadece ticaretin şeklinde olmayıp, aynı zamanda Laleli piyasası örneğinde olduğu gibi üretim merkezlerinde ve bu malların pazarlandığı birincil mekanlar olan büyük pazarlarda da (daha da ileri seviyede) karşımıza çıkmaktadır. Bu ticaret şeklinin doğuşu ve gelişimini belirleyen ve önceki sayfalarda aktarılan pek çok unsur var olup, bunlar günümüzde de varlığını korumayı sürdürmektedir. Bu faktörler geçerli olmaya devam ettiği müddetçe bavul ticaretinin gelecekte de devam edebileceğini rahatlıkla ifade edilebilir. Dolayısıyla, başta Rusya Federasyonu olmak üzere bazı geçiş ekonomilerinin bavul ticaretini sonlandırmak için atmayı planladıkları adımların kısa ve orta vadede beklenilen başarıyı sağlamaları çok zor gözükmektedir. Nitekim, bavul ticaretinin tarafları olarak ilgili ticaret mensuplarının bu konuda pek fazla tedirgin olmadıkları da gözlenmektedir.

Bavul ticaretinin en önemli partnerlerinden birisi olarak Türkiye ekonomisi ve dış ticareti ise bu süreçten önümüzdeki yıllarda da geniş ölçekte pay almaya devam edebilecektir. Devletin doğrudan ve dolaylı desteklerini giderek daha fazla hisseden ve son yıllarda kaliteli ürünleri ile yükselişe geçerek bavul ticaretinin yeniden yükselen pazarları arasına giren Türkiye, var olan ticari partnerlerinin de sayısının artışına tanıklık etmeye başlamıştır. Özellikle Irak pazarı bu konuda yeni bir açılım olacağını bir süreden bu yana

kanıtlamış durumdadır. Bu konuda Türk girişimcilerine düşen en önemli görev ise söz konusu pazarlara yönelik aktif stratejiler geliştirmek başta olmak üzere ikili ilişkilerin arttırılmasından geçmektedir. Bavul ticaretinin gerek Türkiye gerekse Geçiş ekonomileri bağlamında ulaşmış olduğu rakamlar, ülkemiz ihracatının önümüzdeki yıllardaki gelişimine önemli katkılar yapmaya devam edebilecek potansiyele sahip durumdadır. Üstelik zaman içerisinde bavul ticareti ile başlayan ilişkilerin ilgili ülkeler pazarlarına nüfuz etme ve ilişkilerin özellikle formel boyutlarda gelişimine yapacakları potansiyel katkılar da oldukça yüksektir. Nitekim söz konusu ülkelerde giderek artan Türk girişimcilik örneklerinin bir bölümünün bavul ticareti ile başlayan bir süreçte ortaya çıkmış olması da bu durumun en önemli bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Akimoğlu, Alex (2003), "Moskova", Radikal Gazetesi, 27.10.2003.

- Bal, Harun (2003), "Geçiş Ülkelerinde Yolsuzluk ve Kayıt dışı Ekonomi: Kırgızistan Bavul Ticareti Örneği", KTMÜ Sosyal Bilimler Dergisi (Yayınlanma Aşamasında).

- Balcılar M. (2002), "Geçiş Ekonomilerinin Büyüme Etkinliklerinin Bir Değerlendirmesi", Manas Üniversitesi Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri Uluslararası Sempozyum Bildirileri içinde, 2-4 Mayıs Bishkek.

- Braudel, F. (1996), Medeniyet ve Kapitalizm (Çev. M. Özel), İz Yayıncılık, İstanbul.

- Büyükgök, Medine (2001), "Laleli'den 45 Ülkeye İhracat", Ekonomist Dergisi, s.36-37, Aralık.

- Deliktaş E. (2002), "Kırgızistan'da Özelleştirme Süreci", Manas Üniversitesi Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri Uluslararası Sempozyum Bildirileri içinde, 2-4 Mayıs Bishkek.

- Deliktaş E. ve Balcılar, M. (2002), "A Comparative Analysis of the Productivity Growth in Transition Economics", METU International Economics Conferance 2002, Ankara.

- Dinçmen, Yener (1998), "Türkiye'den Sermaye İhracı", Forum Dergisi, Haziran.

- Fischer, S. ve Sahay, R. (2000), "The Transiton Economies After Ten Years", NBER Working Paper no: 7664.

- Grabowski, R. (1994), "İmport Substitution, Export Promotion and the State", The Journal of Developing Areas 28, July, s.535-554.

- Heilbroner, R. (1970), İktisadi Sorun I (Çev. D. Demirgil), Çağlayan Kitapevi, İstanbul.

- IMF (1998), "Shuttle Trade", Eleventh Meeting of the Balance of Payment Statistics, October 21-23, Washington D.C.

- IMF (2000), "Kyrgyz Republic", IMF Staff Country Report No:00/131.

- Koichuev, T. (2001), "Dynamics and Development of Problems of Kyrgyzstan", Reforma, No:1, pp. 4-13.

- Koichuev, T. (2002), Sovyet Sonrası Yeniden Yapılanma, KTMÜ Yayın No: 23, Bishkek.

- Küçüker, C. (1998), Anadoluda Sanayileşen Kentler: Denizl",T. Ekonomi Kurumu, Ankara.

- Kazgan, Gülten. (1988), Ekonomide Dışa Açık Büyüme, Altın Kitaplar, İstanbul.

- LASİAD, (2003), "Bavul Ticareti", (www.lasiad.net).

- Ongun, T.(1999), Anadolu'da Sanayileşen Kentler: K.Maraş, T. Ekonomi Kurumu, Ankara.

- Pamukbank, (2002), Bavul Ticaretinin Gelecek Dönem Beklentileri, Kredi Risk Yönetim Bölümü Raporu, İstanbul.

- Razumnova, I. ve Izyumov, A. (2000), "Women Entepreneurs in Russia: Learning to Survive the Market", Journal of Developmental Entepreneurship, Vol:5, No:1, pp. 1-19, Spring/Summer.

- RTİB (2003), Türkiye – Rusya Federasyonu Ekonomik ve Ticari İlişkiler, Mayıs, Moskova.

- Sabah (2003), "Her Gün 53 Bavul Dolusu 1 Dolar", Sabah gazetesi, 30 Ekim.

- Shleifer A., Treisman, D. (2003), A Normal Country, NBER Working Papers No:10057, October.

- Şen, Gürkan C. (2003), Türkiye – Rusya Federasyonu Ekonomik ve Ticari İlişkiler, RTİB, Moskova.

- Tandırcıoğlu, H., (2002), "Geçiş Ekonomilerinde KİT'ler ve Özelleştirme", Manas Üniversitesi.

- Küreselleşme ve Geçiş Ekonomileri Uluslararası Sempozyum Bildirileri içinde, 2-4 Mayıs Bishkek.

- TCMB, (2003), Ödemeler Dengesi İstatistikleri, (www.tcmb.gov.tr).

- Transparency International (2003), Corruption Perception Index, Berlin, Germany.

- TUSİAD (1999), Türkiye-Rusya İlişkilerindeki Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri, TUSİAD. Yayın No:T/99-264.

- Uludağ, Ramazan, (1999), "Türkiye'de Bavul Ticareti ve Ülke Örnekleri", Dünya Gazetesi, 28 Ocak.

- Vaknin, Sam (2002), "Trading From a Suitcase: The Case of Shuttle Trade", http://samvak.tripod.com.

- Wijnberger, S. (1992), External debt, policy and sustainable growth in Turkey, World Bank.

- Yükseker, H.D. (2003), Laleli-Moskova Mekiği, İletişim Yayınları, İstanbul.